

УДК 37(091) (477.81)

Оксана ОКСЕНЮК,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри загальної і соціальної
педагогіки та управління освітою Рівненського
державного гуманітарного університету

Мар'яна КРАВЧУК,
магістрант факультету іноземної філології
Рівненського державного гуманітарного університету

РІВНЕНСЬКА УКРАЇНСЬКА ГІМНАЗІЯ: 90-РІЧНА ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В УЧНІВ

У статті висвітлено основні події процесу становлення і розвитку Рівненської української гімназії та структурно-функціональні аспекти формування громадянської компетентності в учнів гімназії.

Ключові слова: компетентнісний підхід, громадянська компетентність.

В статье рассматриваются основные события становления и развития Ровенской украинской гимназии, структурно-функциональные аспекты формирования гражданской компетентности в учащихся в гимназии.

Ключевые слова: компетентностный подход, гражданская компетентность.

The article covers main events of establishment and development process of Rivne Ukrainian gymnasium and structural functional aspects of pupils' competence building.

Key words: competency building approach, civil competence.

Постановка проблеми. Базова середня і повна освіта є ключовою ланкою в особистісному становленні людини, а її основним завданням є створення умов для розвитку й самореалізації особистості. Означена ланка освіти регулюється Державним стандартом базової й повної загальної середньої освіти, який ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів [2]. Компетентнісний підхід розглядається як найбільш перспективний у реформуванні та модернізації освіти країн Європейського Союзу й України, оскільки він забезпечує створення культу знань, культу освіченості серед учнів. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства в Україні важливим питанням є формування в учнів громадянської компетентності, вирішення якого потребує створення цілісної теоретичної та методичної основи для успішної комплексної реалізації компетентнісного підходу у сфері загальної шкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень. Поняття “компетентнісний підхід” тлумачиться як спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових та предметних компетентностей особистості, що складають загальну компетентність людини. До ключових компетентностей належать навчальна,

громадянська, загальнокультурна, компетентність з інформаційних і комунікаційних технологій, соціальна, підприємницька та здоров'язберігаюча [5, с. 66]. У Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти громадянську компетентність визначено як здатність учня активно, відповідально та ефективно реалізовувати права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства" [2].

Таким чином, формування громадянської компетентності є необхідною умовою самоствердження особистості учня. У листопаді 2012 р. оприлюднено для обговорення проект Концепції громадянської освіти та виховання в Україні, який розроблено з метою становлення в Україні громадянського суспільства, досягнення європейських стандартів, забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина [4]. Відповідно, існує потреба у дослідженні ефективних у ракурсі формування громадянської компетентності навчально-виховних систем та поширення їх досвіду у педагогічній практиці. Тому вивчення структурно-функціональних аспектів формування громадянської компетентності у досвіді 90-річної діяльності Рівненської української гімназії може стати важливим кроком у поглибленні теоретико-методичної основи застосування компетентнісного підходу в педагогічній практиці.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретико-практичну значущість досвіду Рівненської української гімназії у контексті компетентнісного підходу для загальноосвітніх навчальних закладів Рівненщини.

Виклад основного матеріалу дослідження. У міжвоєнний період 1921–1939 рр. територія Західної Волині, до складу якої входила Рівненщина, знаходилася під владою Другої Речі Посполитої. Політика польської влади була спрямована на ліквідацію неграмотності на цих землях, але разом із тим – і на асиміляцію та полонізацію українського населення. Незважаючи на те, що кількість навчальних закладів регіону зростала, це були, в основному, школи з польською мовою навчання (31,6%) або польськомовні школи з українською мовою як окремим предметом навчання (29,4%), або польсько-українські школи (35,2%). Наприкінці 20-х рр. ХХ ст. у західно-волинському регіоні залишилося лише 5 шкіл (0,4%) з українською мовою навчання [1, с. 166-167]. У цей час у м. Рівному діяло п'ять гімназій – три польських, єврейська і російська. З дозволу польської влади, за умови, що історії та географії України як окремих предметів у навчальному процесі не буде, 12 вересня 1923 року розпочала свою історію Рівненська українська гімназія, що тоді називалася Приватною гімназією Федора Пекарського з викладовою руською мовою. Ініціаторами її створення виступили місцева організація "Просвіта" та вчитель історії російської гімназії Федір Пекарський.

Ф. Пекарський, випускник Варшавського університету, став першим директором гімназії та впродовж 1923–1939 рр. був її незмінним власником. Директором він залишався до 1930 р., поки польська влада не призначила новим керівником Я. Бичківського, який очолював гімназію у 1930–1939 рр. Третім директором на декілька місяців став М. Гуцуляк, адже в 1939 р. гімназія припинила свою діяльність у зв'язку з початком Другої світової війни.

За означені роки функціонування навчального закладу у ньому працювали багато відомих педагогів, зокрема професор математики Н. Іщук, вчитель

малювання Г. Косміаді, вчитель польської мови та історії Я. Гофман, вчитель географії М. Гуцуляк, професор археології Ю. Шумовський та інші. Гімназію, фактично, не підтримувала місцева влада, тому навчання у гімназії було платним; гімназію відвідували, в більшості, діти міщан, багатих селян та інтелігенції з м. Рівного і сусідніх повітів. Дітей незаможних батьків частково звільняли від оплати. Гімназія мала гуманітарний профіль: учні вивчали німецьку, французьку, латинську, українську та польську мови, історію, географію, математику, фізику, хімію і біологію. Престиж гімназії зростав, але вступити до неї діти могли лише після закінчення початкової школи та складання усних і письмових іспитів. Рівненська українська приватна гімназія прирівнювалася у правах до державних шкіл, а її випускники могли навчатися у вищих закладах Польщі. Починаючи з кінця 20-х рр. ХХ ст., щороку у закладі навчалася до 200 учнів. Гімназія мала 6-річний курс навчання.

Особлива увага в навчально-виховному процесі гімназії приділялася позаурочній діяльності. У навчальному закладі діяв орган учнівського самоврядування “сеймик”, український хор та молодіжна організація “Пласт” (до кінця 20-х рр. ХХ ст.). На базі гімназії функціонували гурток “Плекання рідної мови”, математично-фізична, спортивна та жіночі секції, випускалися стінгазета “До праці” та часопис “Ватра”. З обдарованими дітьми, створивши естетичний гурток, працював Георгій Косміаді – росіянин, учитель малювання, нині – відомий у європейському масштабі художник 20-30-х рр. ХХ ст. Роботи учнів Г. Косміаді демонструвалися у 1937 р. на Волинській виставці і на Міжнародній виставці дитячих малюнків у м. Парижі, де мали значний успіх.

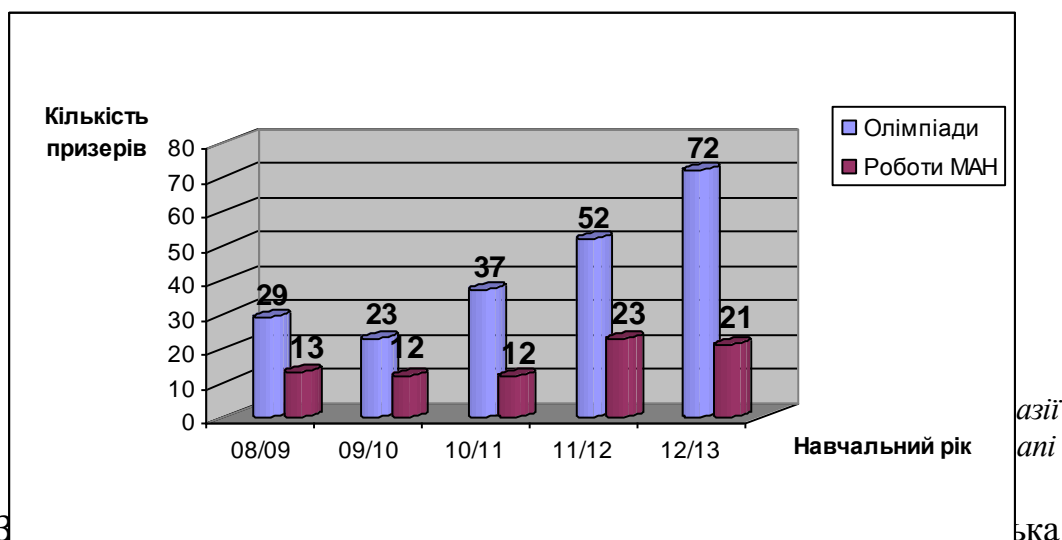
Гімназія продовжила свою історію у незалежній Україні 19 серпня 1994 року. Рішення про вікриття гімназії №1 з метою навчання здібних та обдарованих дітей було прийнято міською управою Рівненської Ради народних депутатів. Згодом, у 2004 році гімназія повернула собі історичну назву і стала Рівненською українською гімназією. Дирекція та колектив гімназії шанобливо ставляться до історії свого закладу, з метою її збереження у школі створено музейну кімнату, де розміщено пам’ятні речі, зібрані вчителями й учнями гімназії 1923–1939 рр. та їхніми дітьми.

Виявлено, що громадянська компетентність передбачає, перш за все, формування в особистості такої характеристики як *громадянськість*, котру визначають як фундаментальну духовно-моральну якість, світоглядну і психологічну характеристику особистості, що має культурологічні засади [4]. Згідно з Концепцією громадянської освіти в школах України, складовими громадянської компетентності є: громадянські знання (культурологічні, правові тощо); громадянські вміння та досвід участі в соціально-політичному житті суспільства і практичного застосування знань (відстоювати громадянські права, розвивати комунікативні вміння); громадянські чесноти – установки, цінності та якості, притаманні громадянинові демократичного суспільства (усвідомлення себе як громадянина і патріота України, почуття власної гідності, толерантність) [3, с. 28; 4].

Таким чином, зміст громадянської компетентності дає змогу констатувати її інтегрований характер, а тому і необхідність реалізації цього змісту засобами різних навчальних предметів. Проаналізуємо структурно-функціональні аспекти

формування громадянської компетентності в учнів Рівненської української гімназії відповідно до вище наведеної змістової структури громадянської компетентності.

Метою діяльності навчального закладу є формування конкурентоспроможної особистості з постійною потребою до самореалізації та самовдосконалення, з гуманістичним світосприйняттям і почуттям відповідальності за долю України. Тобто наскрізною метою функціонування гімназії є формування громадянської компетентності, яку учні проявляють першочергово у свідомому ставленні до навчання. Ефективність навчальних досягнень учнів гімназії можливо оцінити за кількістю учнів-призерів у шкільних та обласних олімпіадах із навчальних предметів та конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт слухачів Малої академії наук (МАН). Використовуючи інформацію порівняльних таблиць результативності участі учнів м. Рівного в зазначених конкурсах, ми здійснили порівняльний аналіз динаміки ефективності участі учнів Рівненської української гімназії в олімпіадах із навчальних предметів та захистах робіт МАН, який представлено на рис.

Рівненська українська гімназія посіла друге місце за кількістю призерів в олімпіадах серед 33-х шкіл міста. Водночас, зважаючи на загальну кількість призерів серед учнів міста (845), можна вирахувати, що гімназія цього року підготувала 9% призерів (72/845 учнів). В олімпіадах обласного етапу Рівненська українська гімназія з 2007 по 2012 рр. дала області 10% переможців серед шкіл м. Рівного (аналогічно, 74/720 учнів).

Щодо участі у конкурсі-захисті науково-дослідницьких робіт слухачів МАН, то Рівненська українська гімназія за кількістю призерів серед шкіл міста у 2012/2013 н. р. перебуває на четвертій позиції, а на рівні області – на третій за останні 5 років (з 2007 по 2012 рр.). Якщо ж проаналізувати кількісно-якісні показники призерів міського етапу конкурсу-захисту робіт МАН у поточному році, то помітно, що абсолютну першість зі шкіл міста Рівненська українська гімназія має з історії, третє місце – з української філології та мистецтвознавства, першість – у відділенні “Науки про Землю”.

За рейтингом журналу “Тестування і моніторинг в освіті” [7], Рівненська українська гімназія посідає 13-ту позицію серед 100 українських шкіл за результатами ЗНО у 2012 р. з історії України. Таким чином, можна зробити висновок про те, що учні гімназії досягли значних результатів у галузях науки, що

найбільше впливають на формування почуття громадянськості, зокрема історичній, філологічній. Зауважимо, що варіативна частина гімназійного навчального плану є типовою для класичних гімназій.

Показовою ознакою успішного функціонування Рівненської української гімназії є висока щільність переможців олімпіад різних етапів щодо загальної кількості учнів. Зокрема, визначимо коефіцієнт призерів міських олімпіад із навчальних предметів за поточний навчальний рік, враховуючи, що в олімпіадах і конкурсах МАН беруть участь лише учні 7-11-х класів (з 384 учнів гімназії – це 266):

$k = \frac{n_1}{n_2}$, де n_1 – кількість призерів олімпіад; n_2 – загальна кількість учнів школи:

$$k_{1(\text{олімп.})} = \frac{n_1}{n_2} = \frac{72}{226} \approx 0,3; \quad k_{2(\text{роб. МАН})} = \frac{21}{226} \approx 0,09 \approx 0,1.$$

Таким чином, у Рівненській українській гімназії майже третина учнів 7-11-х класів є переможцями олімпіад і десята частина учнів – призерами конкурсу МАН у міському етапі.

Показовими є також успіхи учнів Рівненської української гімназії у формуванні другої складової громадянської компетентності, а саме – громадянських умінь та досвіду участі в соціально-політичному житті класу, гімназії, міста, області та практичному застосуванні громадянських знань. Зокрема, Рівненська українська гімназія впродовж 1923–1939 рр. сформувала такі значущі основи відчуття громадянськості у своїх учнях, що її результати плідно закріпилися у майбутньому – в родинних поколіннях колишніх гімназистів.

Наприклад, донька вчителя математики Надії Іщук, учениця гімназії Наталія Іщук-Пазуняк, переклала твори Лесі Українки сімома мовами світу і подарувала музею відновленого закладу цю збірку перекладів, а також багато фотокарток і підручників, пов'язаних із гімназією 1923–1939 рр. Михайло Гуцуляк, третій директор гімназії, був ініціатором відкриття двох українських гімназій у м. Відні, а згодом заснував Асоціацію українських учителів та осередок Наукового товариства імені Т. Шевченка у м. Ванкувері (Канада). Його син, учень гімназії Ераст Гуцуляк став успішним підприємцем у фармацевтичній галузі в Канаді та меценатом відродженої гімназії, подарував їй комп'ютерний клас, створив преміальний фонд для щорічного нагородження учнів — переможців олімпіад і конкурсів. Підтримуються зв'язки і з донькою Г. Косміаді – Надією Косміаді, яка проживає у Німеччині. Вона передала гімназії до 90 картин художника та його учнів, котрі нині прикрашають приміщення закладу та музейну кімнату. Щомісячно учень гімназії, який має найбільші здобутки в галузі мистецтва, отримує стипендію родини Косміаді, яку виплачує донька художника.

Рівненська українська гімназія пишається своїми вчителями та випускниками, підтримує з ними тісні зв'язки. Таке ціннісне ставлення набуло інноваційної форми: було відкрито чотири іменних кабінети у пам'ять про видатних діячів гімназії 1923–1939 рр.: кабінет географії ім. Михайла Гуцуляка, кабінет математики ім. Надії Іщук, кабінет мистецтв ім. Георгія Косміаді, бібліотека гімназії ім. Михайла Гуцуляка. А в 2003 р. музей гімназії, до пошуків експонатів якого долучається

кожне покоління гімназистів, отримав звання народного. Нещодавно, 15 лютого 2013 р. відбулося урочисте відкриття кабінету історії ім. Юрія Шумовського.

Крім того, відбулося три з'їзди колишніх учнів гімназії – в 1995, 1999 і 2003 рр. У гімназії налагоджені програми обміну учнями із ліцеєм м. Асні (Франція), школами м. Адамов (Польща). Методичним доробком школи є наявність посади педагога-вихователя, який виконуючи функції класного керівника, щодня супроводжує свій клас, координуючи його навчальну діяльність і поведінку та допомагаючи вчителю-предметнику.

Успішність формування третьої складової громадянської компетентності – громадянських чеснот – можна проілюструвати результатами аналізу професійного вибору випускників Рівненської української гімназії. Так, щороку майже третина випускників стає студентами факультетів правничих спеціальностей у ВНЗ України, Польщі, Франції. Крім того, формування громадянських чеснот зумовлене специфікою навчально-виховної діяльності гімназії: кожен гімназист знає й реалізує свої права й обов'язки, перше вересня зустрічає Святом вишиванки, а в кінці навчального року бере участь у “Зорепаді талантів”. Отже, громадянська компетентність в учнів Рівненської української гімназії формується як унаслідок організації позакласної і позашкільної діяльності навчального закладу, так і внаслідок організації життєдіяльності самого закладу, що сприяє демократичній поведінці учнів.

Висновки. Компетентнісний підхід у сучасній освіті визначено як найбільш актуальний, а формування громадянської компетентності є важливою складовою мети освітнього процесу в загальноосвітніх навчальних закладах. Сформованість складових громадянської компетентності – громадянських знань, громадянських умінь та досвіду і громадянських чеснот дає змогу констатувати в особистості наявність громадянськості як знакової характеристики члена демократичного суспільства.

Основи формування громадянської компетентності засобами освіти у м. Рівному було закладено ще Рівненською приватною гімназією Ф. Пекарського 1923–1939 рр., яка відновила свою діяльність у 1994 р. Колишні гімназисти та вчителі стали активними розбудовниками українських національно-культурних надбань, підтримують зв'язки з відродженим навчальним закладом – є його меценатами. Свого часу Рівненська приватна гімназія Ф. Пекарського була першим середнім навчальним закладом з українською мовою викладання на території Рівненщини.

Одним із пріоритетів відродженої гімназії є збереження історичних традицій навчального закладу з метою формування в учнів почуття громадянськості, діяльнісних громадянських знань і вмінь. Структурно-функціональними аспектами формування громадянської компетентності в учнів є свідоме ставлення до навчання і заохочення до навчальних здобутків в олімпіадах та конкурсах-захистах робіт МАН; наявність факультативного курсу “Рівнезнавство” і створення іменних кабінетів, присвячених визначним діячам гімназії 1923–1939 рр.; відкриття музею історії закладу, а також забезпечення зв'язків поколінь колишніх та сучасних гімназистів завдяки спільній участі у навчальних проектах, традиційних гімназійних святах.

Вагомими є навчальні успіхи теперішніх учнів Рівненської української гімназії, особливо у вивченні дисциплін історичного та філологічного циклу. Відповідно, випускники гімназії стають студентами класичних ВНЗ України та Європи, обираючи спеціальності, що найкраще відображають сформованість громадянської компетентності, зокрема галузь права. Установлено, що громадянська компетентність є наскрізною в системі життєдіяльності досліджуваного навчального закладу.

Рівненська українська гімназія майже століття продовжує створювати умови для формування громадянської компетентності та особистісної реалізації своїх учнів, які, у свою чергу, досягають значних успіхів у навчанні й подальшому життєствердженні, доводячи, за висловом Ф. Пекарського, що “волинські гречкосії” спроможні стати не тільки добрими гречкосіями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Рівненська область / ред. рада вид. : В. Кремень [та ін.] ; ред. кол. тому : Р. Постолюк [та ін.]. – К. : Знання України, 2010. – 383 с.

2. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Офіційний вісник України. – 2012. – №11. – С. 51.

3. Концепція громадянської освіти в школах України : [проект] // Шлях освіти. – 2001. – №1. – С. 26-31.

4. Концепція громадянської освіти та виховання в Україні : проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1357391226>.

5. Пометун О. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті / О. Пометун ; [під. заг. ред. О. Овчарук] // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. – К., 2004. – С. 66–72.

6. Сайт рівненської української гімназії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rug.16mb.com>.

7. Тестування і моніторинг в освіті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.timo.com.ua>.

Дата надходження до редакції: 15.05.2013 р.